

Baltia Saksan anturan alla

Seppo Myllyniemi, *Die Neuordnung der baltischen Länder 1941—1944. Zum nationalsozialistischen Inhalt der deutschen Besatzungspolitik*. Akat. väitöskirja. Hist. Tutkimuksia 90. Helsinki 1973. Siv. 308.

Seppo Myllyniemen tutkimus niveltyy toisaalta Baltian historiaan, jonka tutkimuksessa meidän maamme historiantutkimuksella on viime vuosisadalle ulottuvat perinteet, toisaalta taas toisen maailmansodan yleiseen tutkimukseen, jonka piirissä on 1960-luvun alusta lähtien kiinnitetty suurta huomiota kansallissosialistisen Saksan valloittamillaan alueilla harjoittamaan miehityspolitiikkaan. Voidaankin sanoa, että Myllyniemen aihe on suorastaan toiseen maailmansotaan kohdistuvan tutkimuksen polttopisteessä. Tähän mennessä siitä ei ole ilmestynyt monografiaa. Kun amerikkalainen ALEXANDER DALLIN vuonna 1957 julkaisi urauurtavan tutkimuksensa Saksan miehityspolitiikasta ja -hallinnosta ns. miehitytyillä itäalueilla (*German Rule in Russia 1941—1945, A Study of Occupation Policies*), huomautti hän esipuheessaan nimenomaan jättävänsä käsittelemättä eräitä kysymyksiä, "which await separate thorough monographic analysis". Näihin kysymyksiin kuului miehityspolitiikka Baltian maissa, jotka ai-noana osana Saksan miehittämää, 22. 6. 1941 Neuvostoliittoon kuulunutta aluetta oli määrä välittömästi liittää Suur-Saksaan ja kokonaisuudessaan saksalaistaa. Juuri tämän aukon täyttäminen on Myllyniemen tutkimuksen tarkoitus.

Myllyniemi on rajoittanut aihettaan siten, että hän tarkastelee Baltian maihin kohdistuneen miehityspolitiikan kansallissosialistista sisältöä", ts. sitä, miten kansallissosialismin maailmankatsomukseen, rotuajatukseen ja elintilaoppiin perustuvat "pitkän tähtäyksen" päämäärät kuvastuivat miehityspolitiikkaan, miten nämä päämäärät toteutuivat tai totaalisien sodan muassaan tuomien tosiasia-ain paineessa muuttuivat. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät näin sellaiset kysymykset kuin Baltian maiden taloudellisten resurssien hyväksikäyttö Saksan pohjoisen armeija-

ryhmän huoltoon tai Saksan sotatalouden tarpeisiin. Myllyniemi sivuuttaa myös Baltian maiden juutalaisten kohtelun, joka ei periaatteessa eronnut Saksan valtaapiiriin joutuneiden juutalaisten kohtelusta yleensä. Näitä rajoituksia on pidettävä tarkoituksenmukaisina. Myllyniemi katsoo ongelmansa edellyttävän myös sen selvittämistä, miten miehitysvallan toimenpiteet heijastuivat "kotimaisen väestön", virolaisten, latvialaisten ja liettualaisten mielialoihin ja miten näissä tapahtuneet muutokset puolestaan vaikuttivat miehityspolitiikkaan. "Kotimaisen väestön" asenteiden selvittely on kuitenkin ollut vaikeata, koska niistä ei emigranttimuistelmien lisäksi ole ollut käytettävissä juuri muita kuin saksalaisen miehityshallinnon piirissä syntyneitä lähteitä. Itse tutkimusongelma muodostaa mielekkään kokonaisuuden, paitsi sen yhdenmukaisen aseman vuoksi, joka Virolle, Latvialle ja Liettualle oli Hitlerin "Uudessa Euroopassa" varattu, myös siitä syystä, että niiden hallinnollinen asema saksalaisena miehityskautena oli hyvin samankaltainen: kaikki kolme kuuluivat pääpiirikuntina Saksan Itäministeriön Ostlandin valtakunnankomissariaatin alaisuuteen.

Myllyniemi aloittaa luomalla lyhyen katsauksen Saksan tavoitteisiin Baltiassa ensimmäisen maailmansodan aikana. Hän näkee ne osana keisarillisen Saksan noudattamaa Venäjän pirstomispolitiikkaa, josta kansallissosialismin elintiladoktriinin juuria on etsittävä. Olisi ehkä vielä voinut toivoa, että hän olisi myös käsitellyt itsenäisten Baltian maiden asemaa Weimarin tasavallan ja kansallissosialismin diplomaatiassa. Suurena puutteena ei tätä kuitenkaan voida pitää. "Elintilan" valloittaminen idästä, Venäjältä ja Baltiasta oli kansallissosialistien ulkopoliittisen ohjelman ydinkohtia. Vuonna 1941 alkanut "ristiretki" Neuvostoliittoon tarjosi mahdollisuuden tämän ohjelman toteuttamiseen. Kohta kohdalta Myllyniemi osoittaa, kuinka nämä kaukotavoitteet — Baltian muuttaminen "saksalaiseksi maaksi" — määräsivät miehittäjien toimenpiteet Ostlandissa. Niistä käsin on ymmärrettävä saksalaisten haluttomuus varsinkaan aluksi sallia vaatimatontakaan "kotimaista hallintoa",

vitkastelu neuvostokaudella kansallistetun omaisuuden palauttamisessa ja pyrkimykset rajoittaa Baltiassa tapahtuva korkeakoulutus vähimpään mahdolliseen samoin kuin nuorisokasvatuksen järjestäminen valtakunnan-saksalaisten esikuvien mukaan. Sodan jatkuessa ja sen kääntyessä Saksalle tappiolliseksi jouduttiin näistä ”pitkän tähtäyksen” tavoitteiden sanelemista toimenpiteistä käytännössä tinkimään ”lyhyen tähtäyksen” tavoitteiden hyväksi, jotka olivat yhteydessä totaalisen sodan materiaali- ja miehistötarpeisiin. Balttilaisen ”tykinruoan” hintana jouduttiin ”kotimaiselle väestölle” tekemään joitakin näennäismyönnytyksiä ja antamaan puolinnaisia lupauksia, joita erityisesti SS vaati kiihdyttääkseen virolaisten ja latvialaisten SS-legioonien rekrytointia. Kuten Myllyniemi osoittaa, eivät nämä myönnytykset merkinneet mitään periaatteellista poikkeamista alussa omaksutuista tavoitteista. ”Kaikki tai ei mitään” oli kansallissosialistien tunnuksena Baltiassa niinkuin muuallakin.

Myllyniemen tutkimus perustuu pääasias-
sa monilukuisten saksalaisten virastojen asia-
kirja-ainekseen. Neuvostoliitossa ilmestyneestä tutkimuksesta olisi ehkä ollut saatavissa irti enemmän kuin Myllyniemi on saanut. Lähdemateriaaliaan hän käyntelee tottuneesti ja huolella, rakentaen sitä punnitsemalla, vertailemalla ja tulkitsemalla eheän kokonaiskuvan. Myllyniemen tutkimus vahvistaa

omalta osaltaan muiden tutkijain luomaa kuvaa Kolmannen valtakunnan eri instanssien välisestä kiihkeästä valtataistelusta, joka miehitytyillä itäalueilla johti lähes hallinnolliseen kaaokseen. Noiden alueiden hallintoa varten luotu Itäministeriö, jonka johdossa oli entinen baltiansaksalainen Alfred Rosenberg, menetti vähitellen suurimman osan vaikutusvallastaan voimakkaammille kilpailijoilleen, ennen kaikkea SS:lle. Myöskin ministeriön sisällä käytiin valtataistelua, jossa hallintomiehenä heikko Rosenberg huonosti pystyi hillitsemään alaistensa, kuten Ostlandin valtakunnankomissaari Lohsen ja Viron ylikomissaari Litzmannin itsenäisiä pyrkimyksiä. Tarkastellessaan tilannetta vuorotellen valtakunnan keskusvirastojen ja laitosten, paikallisten hallintoviranomaisten ja miehityspolitiikan kohteena olleen väestön kannalta Myllyniemen tutkimus eroaa edukseen edellämäinitusta Dallinin kovin Berliini-keskeisestä tutkimuksesta. Myllyniemi on myös vertaillut Saksan miehityspolitiikkaa Baltiassa siihen miehityspolitiikkaan, jota Saksa noudatti muualla, erityisesti Böömissä ja Määrissä, jotka kansallissosialistien tavoitteiden kannalta olivat monessa suhteessa rinnastettavissa Baltian maihin.

Myllyniemen väitöskirja on yksityiskoh-
tiaan myöten erittäin tarkkaa työtä. Se on huolellisesti dokumentoitu ja esitystapa on selkeätä.

OLLI VEHVILÄINEN

Persoonallinen pitäjänhistoria

Ari Siiriäinen (esihistoria), **Heikki Ylikangas** (historiallinen aika), **Lohjalais-
ten historia I**. Helsinki 1973. Siv.
572.

Paikallishistoriain kirjoittajilta ei työ lo-
pu: edellisen Lohjan pitäjän historian Ruot-
sin vallan aikaa käsittelevän osan ilmesty-
misestä ei ole vielä kulunut kolmeakymmen-
tä vuotta kun jo seuraava tulee markkinoil-
le. Asiallisesti etäisyys on tosin pitempi kuin
painovoosien mukaan mitattuna, sillä v.
1944 ilmestynyt GABRIEL REININ *Lohjan
historia I* perustui paljolti toisten henkilöi-

den muinoin tekemiin muistiinpanoihin ja
oli viipynyt kauan lopullisen laatijansa käsis-
sä; vaatimattomana miehenä Rein sanookin
esipuheessa, ettei teos vastannut ajan vaati-
muksia. Ilmeisesti vain siksi että tavanomai-
nen pitäjänhistorian otsake näin jo oli varat-
tuna, Ylikankaan kirja on saanut nimekseen
Lohjalaisien historia; otsakkeeseen ei siis tar-
vitse sisällyttää ohjelmanjulistusta. Vuoden
1809 jälkeisestä ajasta on tällä välin (1950)
ennättänyt ilmestyä ensimmäinen, väestöhis-
toriaa ja sen taustaa käsittelevä, VÄINÖ
HIRSJÄRVEN kirjoittama nidos (*Lohjan
historia II*:1). Se on rakenteeltaan ominta-